O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI TA’LIM VA ILM-FAN VAZIRLIGI

ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT O‘ZBEK TILI VA ADABIYOTI UNIVERSITETI

“O‘ZBEK TILINING GLOBAL MAQOMI VA NUFUZINI OSHIRISH ISTIQBOLLARI”

MAVZUSIDAGI XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA MATERIALLARI

2026-yil
16-oktabr

O‘ZBEK TILI OMONIMLARINI O‘ZLASHTIRISHDA KONTEKST VA ASSOTSIATSIYANING PSIXOLINGVISTIK ROLI

THE ROLE OF CONTEXT AND ASSOCIATION IN LEARNING UZBEK HOMONYMS

DOI: 10.52773/tsuull.conf.2026.10.16/UELD9250

Keldiboyeva Mushtariybonu Mansurovna
Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti
Lingvistika: o‘zbek tili mutaxassisligi 2-kurs magistranti
keldiboyevamushtariybonu@gmail.com

Annotation. *The article discusses how context and association can support the learning of Uzbek homonyms. Examples with ot, o‘t, bel and tut show how neighbouring words, grammatical forms and the broader situation help distinguish meanings. Lexical homonyms are treated separately from coinciding grammatical forms. Findings on previous exposure and repetition are considered when designing classroom tasks. Two tables provide contextual examples and a sequence of exercises. The discussion is theoretical; the suggested exercises have yet to be tested with Uzbek learners.*

Keywords: *Uzbek homonyms, psycholinguistics, context, association, meaning selection, vocabulary learning, grammatical forms.*

Omonimlarni o‘zlashtirishda bir xil shakl bilan ifodalangan ma’nolarni farqlash va ularni nutqda qo‘llash talab etiladi. Masalan, “Chavandoz otni egarladi” gapida ot hayvonni, “Uning oti Nodir” gapida esa ismni bildiradi. Egarlash harakati birinchi ma’noni, shaxsni tanishtirish vaziyati ikkinchi ma’noni aniqlashtiradi. O‘quvchi bu farqni tushuntira olsa, uning bilimi lug‘aviy ta’rifni eslab qolishdan nutqiy qo‘llashga o‘tganini kuzatish mumkin.

O‘zbek tilini o‘qitishda omonim ma’nolarini alohida izohlash bilan birga, ularning gapdagi vazifasini ko‘rsatish kerak. Ikki ta’rifni bilgan o‘quvchi notanish matnda ma’no tanlashda qiynalishi mumkin. Bunday holatda xatoning sababi aniqlanadi: o‘quvchi ma’noni bilmaydimi yoki gapdagi belgilarni unga bog‘lay olmayaptimi? Bu ikki holat turli mashqlarni talab qiladi.

Maqolada kontekst va assotsiatsiyaning omonimlarni o‘rganishdagi vazifasi tahlil qilinadi. O‘zbekcha misollar asosida ma’noni tanlashga yordam beradigan

belgilar ajratilib, darsda qo‘llash mumkin bo‘lgan topshiriqlar beriladi. Tahlil tilshunoslik adabiyotlari va ma’no tanlashga oid psixolingvistik tadqiqotlarga tayanadi.

Omonimiya va ko‘p ma’nolilikni farqlash o‘quv materialini tanlashda muhim. Omonimlar shaklan teng kelgan mustaqil leksemalar bo‘lsa, ko‘p ma’nolilikda bir leksemaning o‘zaro bog‘liq ma’nolari ajratiladi. Sh. Rahmatullayev omoleksemalarning grammatik xususiyatlarini ham hisobga olib, barcha muqobil shakllarda teng keladigan birliklarni ayrim shakllardagina teng keladigan birliklardan farqlaydi [Rahmatullayev, 2006: 37–40].

O‘. Sharipova va I. Yo‘ldoshev omonim, omoforma va ko‘p ma’noli so‘zlarni leksikologiya doirasida tavsiflaydilar [Sharipova, 2006: 39–40]. Bu farqlar topshiriqlarda ham saqlanishi kerak. Aks holda, ma’nolari o‘zaro yaqin bo‘lgan ko‘p ma’noli so‘zga berilgan javob leksik omonimni anglash natijasi bilan birlashtirib yuboriladi.

Tahlil uchun ot, o‘t, bel va tut birliklari tanlandi. Ularning leksik va grammatik munosabatlari darslikdagi tasnif bilan qiyoslandi. Jadvallardagi gaplar va ma’noga mos tayanch so‘zlar dars uchun tuzilgan namunalardir. Lug‘aviy materialni tekshirishda omonimlar lug‘ati va izohli lug‘atga, atamalarni qo‘llashda A. Hojiyevning terminologik lug‘atiga murojaat qilish lozim. Topshiriqlarni dars jarayoniga moslashtirishda ona tili o‘qitish metodikasida bayon etilgan leksik bilimni nutqda qo‘llashga oid mashqlardan foydalanish mumkin.

Omonimni tushunishda so‘z shaklini tanish bilan gap mazmunini aniqlash o‘zaro bog‘liq. Shu sababli o‘quvchining ma’no tanlashini faqat bitta so‘zga bergan javobi asosida baholash yetarli emas. Birlik alohida berilgandagi javob bilan gap tarkibida berilgandagi javobni qiyoslash uning qaysi ma’lumotdan foydalanganini aniqlashtiradi.

Rahmatullayev matn odatda omonimiya tufayli tug‘iladigan tushunish qiyinchiligini bartaraf etishini qayd etadi [Rahmatullayev, 2006: 43–44]. Darsda bu xususiyatni bir xil shakl qatnashgan turli gaplarni qiyoslash orqali ko‘rsatish mumkin. Biroq gapni to‘g‘ri izohlashning o‘zi ma’noning ongda qachon faollashganini aniqlamaydi; bunday savol maxsus tajribada tekshiriladi.

R. Sayfullayeva va hammualliflar psixolingvistikani nutqning yuzaga kelishi va idrok etilishi bilan bog‘liq qonuniyatlarni o‘rganuvchi soha sifatida izohlaydilar [Sayfullayeva, 2021: 137]. Omonimlarga doir mashqlarda ushbu

jarayonning kuzatish mumkin bo‘lgan tomonlari tanlanadi: o‘quvchi qaysi ma’noni aytdi, uni qanday asosladi va mustaqil gapda qo‘llay oldimi?

Ma’noni aniqlashtiruvchi belgilar so‘z birikmasi, gap yoki kengroq matnda kelishi mumkin. “Otni egarladi” birikmasida harakatning o‘zi hayvon ma’nosini bildiradi. “U ot haqida gapirdi” gapida esa suhbat mavzusi noma’lum. Bu gapning talqini oldingi jumlalarga bog‘liq bo‘lishi mumkin.

“Chavandozlar musobaqasi boshlandi. U ot haqida gapirdi” matnida hayvon ma’nosi tushuniladi. “Bolalarga ism qo‘yish an’analari muhokama qilindi. U ot haqida gapirdi” matnida ism ma’nosini tanlash uchun asos bor. Shu bilan birga, otning ism ma’nosida qo‘llanishi o‘quvchiga tanish bo‘lishi kerak. Aks holda, kengroq matn ham noma’lum ma’noni to‘liq tushuntirib bermasligi mumkin.

Ma’noni tanlagan o‘quvchidan shu javobga asos bo‘lgan so‘z yoki vaziyatni ko‘rsatish so‘raladi. “Egarladi” so‘zini ajratish bilan “chiroyli” sifatini ajratishning daliliy kuchi teng emas. Chiroyli ot birikmasi hayvonni ham, ismni ham anglatishi mumkin. Shuning uchun bunday birikmaga qo‘shimcha izohsiz bitta talqin belgilash to‘g‘ri bo‘lmaydi.

Kontekstning ma’noni aniqlashtirishi uning uzunligiga bog‘liq emas. “Ot kishnadi” qisqa gapi ma’noni aniq ko‘rsatadi, bir necha umumiy gap esa bunday aniqlikni bermasligi mumkin. Mashqlarda ma’nosi ravshan va qo‘shimcha matn talab qiladigan gaplar birga berilsa, o‘quvchi noaniqlikni ham payqashni o‘rganadi.

Atamani bilish bilan ma’noni tushunish alohida tekshiriladi. O‘quvchi otning hayvon ma’nosini to‘g‘ri aytib, leksik omonim ta’rifini izohlashda qiynalishi mumkin. Ta’rifni yoddan aytish esa har bir gapni to‘g‘ri tushunishni kafolatlamaydi. Shu bois ta’rif so‘rash, gapni izohlash va misol tuzish uchun alohida topshiriqlar beriladi.

Otning hayvon va ism ma’nolarini so‘z turkumi orqali farqlab bo‘lmaydi: ikkalasi ham ot turkumiga mansub. Otmoq fe’lining ot buyruq shakli bilan munosabat esa boshqa grammatik xususiyatga ega. Rahmatullayev ot I – ot II juftligini omonim omoleksemalar, ularning ot III bilan munosabatini omoforma omoleksemalar sifatida ko‘rsatadi [Rahmatullayev, 2006: 40].

Dastlab bir turkumga mansub, ma’nolari ravshan farqlanadigan birliklar bilan ishlash mumkin. Keyin ayrim grammatik shakllari teng keladigan birliklar qo‘shiladi. Birinchi jadvalda har ikki holat berilgan. Tayanch so‘zlar ma’noni eslatish uchun tanlangan bo‘lib, ishtirokchilardan yig‘ilgan assotsiativ javoblar emas.

Birlik va turi	Ma’noga mos kontekstlar	Assotsiativ tayanchlar
Ot: leksik omonimlar	Hayvon: Chavandoz otni egarladi. Ism: Uning oti Nodir.	Hayvon: egar, chavandoz. Ism: nom, tanishtirish.
O‘t: leksik omonimlar	Maysa: Yaylovda o‘t ko‘kardi. Olov: O‘choqda o‘t yondi.	Maysa: yaylov, ko‘karish. Olov: alanga, yonish.
Bel: leksik omonimlar	Tana qismi: Uning beli og‘ridi. Qurol: Bog‘bon bel bilan yer qazidi.	Tana: umurtqa, og‘riq. Qurol: tuproq, qazish.
Tut: ot va fe’lning buyruq shakli	Daraxt mevasi: Tut pishdi. Harakat: Arqonni mahkam tut!	Ot: daraxt, meva. Fe’l: ushlash, qo‘l.

1-jadval. Omonimlar va omoformalarni kontekst orqali farqlash namunalari

Ot, o‘t va bel juftliklarida ma’no farqini gapdagi vaziyat ko‘rsatadi. Tut juftligida mazmun bilan birga grammatik vazifa ham o‘zgaradi: “Tut pishdi” gapidagi ot “Arqonni tut” gapidagi buyruq shakli bilan qiyoslanadi. Natijalarni umumlashtirishda bu farq hisobga olinishi kerak.

Dastlabki mashqda omonimning barcha ma’nolarini berish shart emas. O‘quvchiga tanish ikki ma’no tanlanib, keyin boshqa ma’nolar qo‘shilishi mumkin. Bunda misollar faqat tanlangan ma’nolarni ko‘rsatayotgani tushuntiriladi. Shunday izoh so‘zning ma’nolari faqat ikki izohdan iborat degan tasavvurning oldini oladi.

Predmetlar farqi har doim omonimiyadan dalolat bermaydi. Ko‘p ma’noli so‘z ham turli predmetlarni ifodalashi mumkin. Shuning uchun mashq tuzishdan oldin birlikning lug‘atdagi izohi va ma’nolar munosabati tekshiriladi. Tasnifi bahsli misollar boshlang‘ich topshiriqqa kiritilmaydi.

Bir xil yordamchi so‘zni barcha gaplarda takrorlash o‘quvchini shu belgiga moslashishga olib kelishi mumkin. Masalan, hayvon ma’nosidagi har bir gapda

chavandoz so‘zi qatnashsa, u butun gapni tushunmasdan ham javob topadi. Tekshiruv uchun boshqa voqealar tasvirlangan va boshqa grammatik qurilishdagi gaplar tanlanadi.

Assotsiatsiya so‘z bilan unga bog‘liq tasavvur yoki boshqa birlik o‘rtasidagi aloqani anglatadi. Otning hayvon ma’nosi egar, yaylov va chavandoz bilan; ism ma’nosi nomlash va tanishtirish bilan bog‘lanishi mumkin. Bu aloqalardan darsda ma’noni eslatish uchun foydalaniladi. Til va tafakkur munosabati Sharipova va Yo‘ldoshevning qo‘llanmasida ham yoritilgan [Sharipova, 2006: 12–14], ammo aynan shu mashqlarning samarasi o‘quv natijalari bilan tekshirilishi kerak.

Assotsiativ aloqa sinonimlik bilan bir xil emas. Chavandoz otning sinonimi emas, hayvon bilan bog‘liq shaxsni bildiradi; egarlash esa harakat nomidir. O‘quvchidan tayanchlarni sanash bilan birga ularning ma’noga qanday bog‘lanishini izohlash talab etilsa, bu farq ravshanlashadi.

Erkin assotsiatsiya topshirig‘ida so‘z aytilib, xayolga kelgan birinchi javob qayd etiladi. Otga egar javobining berilishi shu paytda hayvon talqini tanlanganini ko‘rsatishi mumkin. Bu javobdan o‘quvchi ism ma’nosini bilmaydi degan xulosa chiqarib bo‘lmaydi. Boshqa ma’noni bilishi keyingi topshiriqda tekshiriladi.

J. Rodd va hammualliflar muayyan ma’noda avval uchratilgan noaniq so‘z keyin alohida berilganda o‘sha ma’noda ko‘proq talqin qilinishini ko‘rsatganlar [Rodd, 2016: 16]. Ushbu natija mashq tartibiga e’tibor berishni talab qiladi: yaqinda ko‘rilgan gap keyingi javobni yo‘naltirishi mumkin. O‘zbekcha birliklarda bu ta’sirning darajasi hali alohida tekshirilishi lozim.

Hayvon haqidagi gaplar ketma-ket berilgach, otga hayvon ma’nosida javob olish boshqa ma’no unutilganini anglatmaydi. Shu sababli ikki ma’noga oid misollar navbatlashtiriladi va topshiriqlar tartibi almashtiriladi. Birinchi javobdan tashqari, o‘quvchining boshqa ma’noni izohlay olishi ham qayd etiladi.

Ma’noga mos tayanchlarni ajratish uchun “bel — tana qismi”ga umurtqa va og‘riq, “bel — ish quroli”ga qazish va tuproq so‘zlari berilishi mumkin. O‘quvchi bu bog‘lanishlarni tushuntiradi. Bunda og‘riq singari umumiy belgi ma’noni har qanday gapda yakka o‘zi aniqlamasligi ham ko‘rsatiladi.

Tayanch tuzishdan keyin uni yangi gapda tekshirish kerak. Qazish so‘zini belning qurol ma’nosiga bog‘lagan o‘quvchi “Dehqon belni ustaxonaga olib bordi” gapini ham izohlab ko‘radi. Bu yerda avvalgi harakat takrorlanmaydi; buyumning vaziyatdagi o‘rni hisobga olinadi.

O‘quvchining tajribasi o‘qituvchi tanlagan tayanchlardan farq qilishi mumkin. Uning javobi tegishli ma’no bilan mantiqiy bog‘langan bo‘lsa, izohi

tinglanadi. Lug‘aviy ma’no tekshiriladi, lekin shu ma’noni eslatadigan tasavvurlar oldindan tuzilgan bitta ro‘yxat bilan chegaralanmaydi.

Mashqlar ma’nolarni qiyoslashdan boshlanib, gapni izohlash va mustaqil qo‘llash bilan davom etadi. Ikkinchi jadvalda topshiriq bilan tekshiriladigan ko‘nikma yonma-yon berilgan. Bu ketma-ketlik dars uchun tavsiya etiladi; uning samaradorligini aniqlash uchun o‘quvchilar bilan tajriba o‘tkazish kerak.

Bosqich	Topshiriq namunasi	Kuzatiladigan ko‘nikma
Ma’nolarni qiyoslash	Otning hayvon va ism ma’nolarini alohida izohlang.	Ikki ma’noni ajratish.
Tayanch tuzish	Har bir ma’no uchun ikki bog‘liq so‘z ayting va aloqani izohlang.	Ma’noga mos bog‘lanish yaratish.
Kontekstual tanlov	Ikki gapdagi bel so‘zining ma’nosini ayting va dalilni belgilang.	Ma’noni kontekst orqali asoslash.
Yangi vaziyatga ko‘chirish	Omonimning ikki ma’nosiga bittadan yangi gap tuzing.	Mustaqil va aniq qo‘llash.
Keyinroq qayta qo‘llash	Keyingi mashg‘ulotda yangi matnlardagi omonimlarni izohlang.	Bilimning saqlanishi va ko‘chishi.

2-jadval. Kontekst va assotsiatsiyaga asoslangan mashqlar ketma-ketligi

Birinchi bosqichda ma’nolar qisqa izohlanadi, keyin gaplarda ochib beriladi. “Ot – hayvon”, “ot – ism” tarzidagi tushuntirish boshlang‘ich tayanch bo‘la oladi. Hayvon ma’nosi surat bilan ko‘rsatilsa, ism ma’nosi yozuv yoki tanishtirish vaziyati bilan ifodalanadi.

Ikkinchi bosqichda o‘quvchi o‘zi tanlagan tayanchni izohlaydi. Javob tayyor ro‘yxatga mosligi bilan emas, ma’no bilan aloqasi asosida muhokama qilinadi. Bir tayanch har ikki ma’noga bog‘lanishi mumkin bo‘lsa, uning qaysi vaziyatda nimani eslatishi aniqlashtiriladi.

“Bog‘bon belni olib yer qazidi” va “Uzoq o‘tirgach, uning beli og‘ridi” gaplari turli ma’nolarni ko‘rsatadi. O‘quvchi qazidi va og‘ridi birliklarini ajratib, javobini asoslaydi. Keyingi topshiriqda ayni gaplar takrorlanmaydi; boshqa vaziyatdagi misollar beriladi.

Mustaqil gap tuzishda har bir ma’noni ajratadigan vaziyat yaratilishi kerak. “Men otni ko‘rdim” gapi hayvon ma’nosiga mos, “U otni aytdi” gapi esa qo‘shimcha izoh talab qiladi. “U chaqaloqqa qo‘yilgan otni aytdi” shaklida ism ma’nosi aniqroq ifodalanadi.

Keyingi mashg‘ulotda yangi gaplarni izohlash va misol tuzish so‘raladi. Oraga boshqa vazifalar kiritilsa, o‘quvchining aynan yaqinda ko‘rgan gapini takrorlashi bilan ma’noni mustaqil qo‘llashi farqlanadi. Oldingi misolni eslash va yangi matnni tushunish natijalari alohida qayd etiladi.

Tayyor variantdan ma’no tanlash, ikki ma’noni izohlash va mustaqil gap tuzish bir xil topshiriq emas. Birinchisida javob variantlar orasida mavjud; oxirgisida o‘quvchi vaziyatni o‘zi ifodalaydi. Shu sababli faqat tanlash topshirig‘idagi muvaffaqiyat barcha ko‘nikmalar shakllanganini tasdiqlamaydi.

Baholashda ma’no tanlovining to‘g‘riligi, keltirilgan dalil va yangi gapning aniqligi hisobga olinadi. Javob vaqti qo‘shimcha ma’lumot beradi. Tez javob taxmin asosida berilgan bo‘lishi ham mumkinligi sababli u mazmuniy izoh bilan birga tahlil qilinadi.

O‘quvchi ma’nolardan birini bilmasa, avval shu ma’no tushuntiriladi. Noma’lum ma’noni topolmaslikni kontekstdan foydalana olmaslik deb baholash noto‘g‘ri. Dastlabki tekshiruvda tanlangan birliklarning har bir ma’nosi o‘quvchiga tanish yoki tanish emasligi aniqlanadi.

H. Betts va hammualliflar kamroq ustun ma’noga takroriy murojaatning qo‘shimcha ta’sirini takrorlar orasida vaqt oralig‘i bo‘lganda kuzatganlar; ketma-ket takrorlarda bunday qo‘shimcha ta’sir aniqlanmagan [Betts, 2018: 1130]. Demak, takrorlar soni bilan birga ularning oralig‘ini ham hisobga olish kerak. Bu natija o‘zbek tili darsida aynan bir xil ta’sir kuzatilishini kafolatlamaydi.

Takrorlashda bir ma’no ko‘p berilib, ikkinchisi chetda qolmasligi lozim. Har ikki ma’noga oid yangi vaziyatlar tanlanadi. Mashqning maqsadi avvalgi gapni eslatishmi yoki ma’noni boshqa gapda qo‘llashmi – topshiriq shunga qarab tuziladi.

Tajriba uchun kontekstli va kontekstsiz topshiriqlarni qiyoslash mumkin. Gap uzunligi, grammatik murakkablik va ma’nolarning tanishligi imkon qadar muvofiqlashtiriladi. Assotsiativ tayanch bilan ishlagan guruh va faqat ta’rif o‘qigan guruhga ajratilgan vaqt hamda misollar soni teng bo‘lishi kerak.

Darhol va keyinroq bajariladigan topshiriqlar alohida baholanadi. Birinchi tekshiruv yaqinda ko‘rilgan misol ta’sirini, keyingisi esa bilimning saqlanishini

aniqlashtirishga yordam beradi. Har ikkala tekshiruvda tanish gap bilan yangi gapga berilgan javoblar ajratiladi.

Ona tili va ikkinchi til o‘rganuvchilarining natijalari alohida tahlil qilinadi. Ularning lug‘aviy bilimi va grammatik shakllar bilan tanishligi farqlanishi mumkin. Shuning uchun bir topshiriqdagi xatoni barcha ishtirokchilarda bir xil sabab bilan izohlash yetarli emas.

Keltirilgan misollarda kontekst ma’no tanlash uchun dalil beradi, assotsiativ tayanch esa shu ma’noni eslashga yordam berishi mumkin. Ularni bir mashqda qo‘llash o‘quvchidan ma’noni aytish bilan birga, nima sababdan tanlaganini tushuntirishni talab qiladi.

Grammatik farq mashqning mazmunini o‘zgartiradi. Otning hayvon va ism ma’nolarida semantik vaziyat qiyoslansa, tut va tutmoq fe’lining buyruq shaklida grammatik vazifa ham aniqlanadi. Leksik omonimlar va omoformalar bo‘yicha javoblar shu farqni saqlagan holda tahlil qilinishi kerak.

Tavsiya etilgan mashqlar ma’nolarni qiyoslash, tayanchlar tanlash, gapdagi dalilni ajratish va yangi misol tuzishni qamrab oladi. Ikki jadval bu topshiriqlarni darsda qo‘llash uchun tartiblaydi. Natijani baholashda o‘quvchi tayyor javobni esladimi yoki yangi vaziyatni mustaqil tushundimi, degan savol asosiy o‘rin tutadi.

Omonimlarni o‘zlashtirish ma’nolarni bilish, kontekstda farqlash va nutqda to‘g‘ri qo‘llash orqali baholanadi. O‘quvchining dastlabki bilimi, oldingi misollar va topshiriqlar tartibi javobga ta’sir qilishi mumkin. Shu omillar nazorat qilingan tajriba kontekst va assotsiatsiyaga asoslangan mashqlarning o‘zbek tili ta’limidagi samarasini aniqlashga imkon beradi.

ADABIYOTLAR

1. Betts H. N., Gilbert R. A., Cai Z. G., Okedara Z. B., Rodd J. M. Retuning of lexical-semantic representations: Repetition and spacing effects in word-meaning priming // Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition. – 2018. – Vol. 44, № 7. – P. 1130–1150. DOI: https://doi.org/10.1037/xlm0000507.

2. G‘ulomov A., Qodirov M. va boshq. Ona tili o‘qitish metodikasi: darslik. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2012. – 380 b.

3. Hojiyev A. Tilshunoslik terminlarining izohli lug‘ati. – Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2002.

4. O‘zbek tilining izohli lug‘ati: 5 jildli / A. Madvaliyev tahriri ostida. – Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2006–2008.

5. O‘zbek tilining ta’limiy korpusi. Lug‘atlar bo‘limi: «O‘zbek tili omonimlarining izohli lug‘ati» haqidagi ma’lumot [elektron resurs]. – URL: https://uzschoolcorpara.uz/uz/Dictionary?q=omonimlar (murojaat sanasi: 06.10.2026).

6. Rahmatullayev Sh. Hozirgi adabiy o‘zbek tili: darslik. – Toshkent: Universitet, 2006. – 476 b.

7. Rahmatullayev Sh. O‘zbek tili omonimlarining izohli lug‘ati. – Toshkent: O‘qituvchi, 1984. – 214 b.

8. Rodd J. M., Cai Z. G., Betts H. N., Hanby B., Hutchinson C., Adler A. The impact of recent and long-term experience on access to word meanings: Evidence from large-scale internet-based experiments // Journal of Memory and Language. – 2016. – Vol. 87. – P. 16–37. DOI: https://doi.org/10.1016/j.jml.2015.10.006.

9. Sayfullayeva R., Abuzalova M., G‘aybullayeva N. Tilshunoslik nazariyasi: o‘quv qo‘llanma. – Toshkent, 2021. – 150 b.

10. Sharipova O‘., Yo‘ldoshev I. Tilshunoslik asoslari: o‘quv qo‘llanma. – Toshkent: Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, 2006. – 92 b.

MUNDARIJA

KIRISH SO‘ZI		
Sirojiddinov Sh.S.	O‘zbek tilining xalqaro nufuzini oshirish zarurati	**6**
I. O‘ZBEK TILINING JAHON TILLARI TIZIMIDAGI O‘RNI VA RIVOJLANISH TENDENSIYALARI		
Xolmanova Z.	O‘zbek tilining jahon tillari tizimidagi mavqeyini belgilashda lingvodidaktikaning o‘rni	**9**
Abdushukurov B.	Alisher Navoiy asarlaridagi qadimgi turkiy fe’llar semantikasi	**16**
Xudoyberdiyev J.	Mahmud Koshg‘ariy – singarmonizmning birinchi nazariyotchisi va ovrupolik olimlarning singarmonizm haqidagi xato qarashlari	**30**
Abdurahmanova M.	Alisher Navoiy merosi psixolingvistik talqinda	**45**
Xolmurodova M.	“Nasoyim ul-muhabbat” asaridagi tabobatga doir ayrim arabcha so‘zlar	**51**
O‘razova I.	Ot frazemalarning grammatik funksiyasi (Alisher Navoiy “Xamsa”sidagi frazemalar misolida)	**56**
Maxkamova D.	O‘zbek tili axborot-kommunikatsiya texnologiyalari	**60**

	terminologiyasi taraqqiyoti va tadqiqi	
Oripova M.	Sinestezik metaforalarda sezgilar interperatsiyasi	**66**
Muratova N.	Tilak va tabrik nutqiy aktlarida kommunikativ taktikaning tanlanish xususiyatlari	**72**
Abdullayeva G.	Folklor diskursida o‘xshatishlarning semantik-struktur va kognitiv tahlili	**78**
Xayrullayeva R.	Kichraytirish-erkalash shakllarining pragmatik ifodalanishi	**86**
Jumaniyozova Ch.	Sifat so‘z turkumida obyektiv va subyektiv belgilarning ifodalanishi	**90**
Abduvaliyeva K.	“Shajarayi turk” asaridagi ba’zi urug‘ nomlarining etnotoponim sifatidagi tahlili	**95**
Mullaboyeva Sh.	O‘zbek tilida o‘xshatishlar asosida estetik bahoning ifodalanishi	**107**
Mamadoliyeva M.	Graduallik kategoriyasining lingvistik tabiati va uning turdosh hodisalar bilan munosabati (Xayriddin Sultonov va Iqbol Mirzo asarlari misolida)	**115**
Mamarasulova M.	O‘zbek tili fonosemantik tahlilining fonologik asoslari	**130**
Siddiqova N.	O‘zbek xalq maqollaridagi eskirgan leksika: tarkibi,	**132**

	variantlanishi va lingvopoetik vazifalari	
Yusupova A.	Konseptlarning metaforik ifodalanishi va tahlil shakllari	**144**
O‘ralova N.	O‘zbek tilshunosligida parsellyatsiya hodisasi, uning sintaktik tavsifi va ega-kesim munosabatidagi o‘rni	**150**
Maxmudova M.	Kelishik kategoriyasining o‘rganilish tarixiga doir ayrim mulohazalar	**158**
Nurmatova S.	O‘zbek tilida rang ifodalovchi birliklarning lingvokognitiv strukturasi va konseptualizatsiya masalalari	**168**
Keldiyorova Z.	O‘zbek tilidagi shikoyat matnlarida nutqiy aktlarning ifodalanishi	**174**
Aliqulova Z.	Toponimlarning axborotni saqlash va uzatish xususiyatlari	**178**
Jurayeva Sh.	Hurmat kategoriyasining lisoniy birliklar bilan ifodalanishi	**183**
Karimova U.	Kultegin bitiktoshidagi xarakter-xususiyat bildiruvchi sifatlar tahlili	**188**
II. O‘ZBEK TILINI XALQARO MAYDONDA TARG‘IB QILISH STRATEGIYALARI		
Shamsiyeva M.	Peyzaj matnlari orqali turizmni rivojlantirish istiqbollari	**194**

Jo‘rayeva M.	Matnni tushunishda asar sarlavhasining ahamiyati	**201**
III. GLOBALLASHUV SHAROITIDA MILLIY TIL VA MADANIYATNI SAQLASH MASALALARI		
Ashirboyev S.	Adstrat sharoitidagi turkiy shevalarning o‘zaro ta’siri masalasi	**205**
Farhad Rahimi	Yakşı/ ĥoş, yap/ lap, ķop/ köp/ ĥob, appaķ/ pāk kelimeleri üzerine On the words yakşı/ ĥoş, yap/ lap, ķop/ köp/ ĥob, appaķ/ pāk	**210**
Xakimova M.	O‘zbek tilidagi metaforik konseptuallashtirishning milliy xususiyatlari	**232**
Abbozov O.	So‘x toponimlarining lingvomadaniy xususiyatlari	**238**
Komilova G.	O‘zbek tilida qadriyatlar tipologiyasining lingvistik verbalizatsiyasi	**245**
Xomidova M.	Zamonaviy o‘zbek badiiy matnlarida ertak elementlarining intertekstual xususiyatlari	**253**
Həsənzadə Səmra	Qrammatik metaforun türk dillərində reallaşması (özbək dilinin materiallari əsasinda)	**261**
Davronova Z.	Antroponimik freymlarda registrdan og‘ish fenomini (Cho‘lponning “Kecha va kunduz” romani misolida)	**272**

Tursinbayeva Sh.	Badiiy matnda onomastik birliklarning lingvomadaniy imkoniyatlari	**276**
Bekmuradova I.	O‘zbek tilidagi ijobiy fe’l-atvor leksemalarining semantik tasnifi	**283**
Imomova I.	Fitratning dramatik asarlarida maqollarning qo‘llanilishi va funksional-semantik xususiyatlari	**291**
Turgunboeva D.	Globallashuv sharoitida o‘zbek va ingliz lingvomadaniyatida miqdoriy me’yor	**297**
Amrullayeva M.	O‘zbek tilida inson xarakterini ifodalovchi frazemalarning semantik mikromaydonlari	**305**
Abdug‘afurova A.	Lingvomadaniy kodlarning poetik faollashuvi: Faxriyor va Ulug‘bek Hamdam she’riyati qiyosida	**312**
Muzaffarova Z.	Badiiy matnda qo‘llangan metaftonimik birliklarning kognitiv xususiyatlari	**322**
Jumayeva M.	Son komponentli lug‘aviy birliklarning lingvokulturologik tahlili	**327**
Xolmo‘minova H.	Frazemalarning lingvomadaniy tahlili	**333**
IV. O‘ZBEK TILINI O‘QITISHNING ZAMONAVIY METODLARI VA XORIJIY TAJRIBA		

Xusanova N.	Raqamli ta’lim muhitida o‘qish savodxonligi transformatsiyasi vositasida boshlang‘ich o‘quvchilarning kreativligini shakllantirish	**337**
Mamirova X.	Bolalarda ko‘p ma’noli so‘zlarni o‘zlashtirishning psixolingvistik mexanizmlari va til ta’limiga ta’siri	**344**
Arolova N.	Maktabgacha yoshdagi o‘zbek bolalari nutqida sintaktik tejamkorlik	**351**
Mirnosirova D.	Nutqiy ijod haqidagi nazariy qarashlar talqini	**356**
Nurboboyeva R.	Erta yoshdagi bolalar ta’limida adabiyotning tutgan o‘rni	**363**
Keldiboyeva M.	O‘zbek tili omonimlarini o‘zlashtirishda kontekst va assotsiatsiyaning psixolingvistik roli	**369**
V. TARJIMA VA LINGVOMADANIY ALOQALAR: XALQARO HAMKORLIKNING MUHIM OMILI SIFATIDA		
Mustafa Said Arslan	Türkiye türkçesi ve özbek türkçesi arasindaki yakinliğin öğretimdeki yansimalari: özbek türkçesi öğretiminde karşilaşilan sorunlar ve öneriler	**378**
Kalanova D.	O‘.Hoshimov “Dunyoning ishlari” asarining koreyscha tarjimasida milliy-madaniy realiyalarning berilishi	**389**

Muhammadiyeva D.	Ko‘p tilli parallel korpusning tarjima birliklarini qiyosiy o‘rganishdagi imkoniyatlari	**400**
Abbasova Ş.	Özbek Yazı Dili ve Azerbaycan Türkçesi'nin Ağızlarında Akrabalık Terimleri	**411**
Qarshiyev K.	Badiiy tarjimaning adabiy-estetik tafakkur evolyutsiyasiga ta’siri (Jamol Kamolning tarjimonlik faoliyati misolida)	**418**
Rahimova Z.	Parallel korpuslarning tarjimashunoslik va qiyosiy tilshunoslikdagi ilmiy ahamiyati	**428**
Bozorova S.	Rus tilidagi ayrim gippologik birliklar tadqiqiga doir	**433**
Axmedova N.	O‘zbek va ingliz tillarida ruhiy holat birliklarining semantik farqlari va kontekstual tarjimasi	**442**
Davlatova R.	Sun’iy intellekt asrida inson nutqi, tilni idrok etish va psixolingvistik jarayonlar	**448**
Turdiyeva R.	Ingliz, qoraqalpoq va o‘zbek tillaridagi maqollarda zoonimlarning lingvokognitiv tahlili (“bo‘ri” misolida)	**462**
Ataniyazova S.	O‘zbek va ingliz tillarida mayl, zamon va modallikning muloqot xulqidagi funksional-uslubiy imkoniyatlari	**466**
Sayfiyeva K.	O‘zbek va ingliz fitonim komponentli maqollarida inson	**472**

	konseptining kognitiv metaforik modellari	
Tillayeva O.	O‘zbek va turk maqollarida erkak konseptining semantik maydoni	**485**
Musurmankova Sh., **Abdullayeva D.**	“Ikki eshik orasi” romanidagi murojaat birliklarining lingvomadaniy xususiyatlari va tarjima muammolari	**495**
Abdullayeva M.	Ingliz va o‘zbek maqollarida nutqiy antonimiyaning lingvokognitiv xususiyatlari	**502**
VI. AXBOROT TEXNOLOGIYALARI VA RAQAMLI MUHITDA O‘ZBEK TILINING RIVOJI		
Abjalova M.	O‘zbek tili multikorpusida aksentologik korpus va uning ahamiyati	**513**
Elova D.	O‘zbek normativ-huquqiy matnlarini lingvo-mantiqiy annotatsiyalash mezonlari	**524**
Kasimova Z.	O‘zbek tili iboralar korpusini yaratishning lingvistik va kompyuter asoslari	**534**
Nurullayeva O.	Barqaror birikmalar resurslari va parallel korpus uchun baza tuzish mezonlari	**542**
Musulmonova K.	Lingvistik ekspertologiyada matn identifikatsiyasi bo’yicha ekspert xulosalarini shakllantirishning nazariy va amaliy asoslari	**550**

Umarova Sh.	Kollokatsiyalarni korpus asosida aniqlashning nazariy va metodologik asoslari	**556**
Akramdjanova M.	Parallel korpusning madaniyatlararo kommunikatsiyadagi o‘rni	**564**
Buronova R.	Raqamli muhitda o‘zbek tilidagi neologizmlarning shakllanishi	**570**
Shodmonaliyeva Y.	Sentiment tahlilda tasdiq-inkor emojlarining diskursiv va pragmatik funksiyalari	**576**
Rayimjonova M.	Rauf Parfi she’riyatining leksik-statistik xususiyatlari	**591**
VII. XALQARO TA’LIM DASTURLARI VA O‘ZBEK TILI: IMKONIYAT VA ISTIQBOLLAR		
Mirzəli Məleykə	Azərbaycanda özbək dilinin tədrisi: təcrübə və perspektivlər (bakı slavyan universitetinin timsalında)	**595**
Iskandarova G.	O‘zbek tilini ikkinchi til sifatida o‘rganishda so‘z ma’nolarini o‘zlashtirish	**603**
VIII. O‘ZBEK TILI VA DIPLOMATIYA: XALQARO MUNOSABATLARDA TILNING O‘RNI		
Темирова Б., **Темирова М.**	Кыргыз, өзбек тилдери жана алардын адабий-маданий байланыштардагы ролу	**610**

Nazarov Q.	O‘zbek diplomatik diskursida metaforalarning kommunikativ-pragmatik xususiyatlari	**620**
IX. ILMIY TADQIQOTLAR VA LINGVISTIKADA XALQARO HAMKORLIK MASALALARI		
Berdak Yusuf	O‘zbek tilining shakllanish jarayoni va eski o‘zbek tili terminlari	**626**
Qurbonova M.	Xarizmatik nutq haqidagi nazariy qarashlar talqini	**632**
Umurzoqova M.	Erkin A’zam asarlarida lisoniy shaxs tiplari	**640**
Mirzaali Malika	O‘zbek tılının mavsumıy marosımlar leksıkasıda turkıy areal mavqeyı	**646**
Məmmədova A.	Xarəzm Türkcəsində Və Müasir Özbək Dilində Qohumluq Terminlərində Cins Kateqoriyasinin İfadəsi	**661**
Tuxtasinova M.	L.Z.Budagov lug‘atidagi umumturkiy leksik fond: “tur.” pometali leksemalarning tarixiy-qiyosiy tahlili	**670**
Abdullayeva S.	So‘z yasalishını qıyosıy-tıpologık tadqıq etısh metodologıyası va tahlıl mezonları	**681**
Xasanova G.	Kinesikaning lingvistik tadqiqi: shakllanish tarixi va kommunikativ funksiyalari	**688**

Rajabov N.	O‘zbek tilida ng fonemasining talaffuzi, imlosi va tarixiy taraqqiyoti	**695**
Mirzayeva G.	O‘zbek tilida tovush o‘zgarishlarining neyrolingvistik asoslari	**699**
Arislanova M.	She’riy matnning konseptual tizimi va lingvokognitiv xususiyatlari (Erkin Vohidov ijodi misolida)	**706**
Muhammadiyeva M.	“Shum Bola” qissasidagi ba’zi polisemantik leksemalar tahlili	**717**
Abdullayev G‘.	Fitrat she’riyatidagi turkiy so‘zlarning emotsional-ekspressiv xususiyatlari	**722**
Tursunova S.	Ironiyada implikatura fenomeni va yashirin ma’no mexanizmlari	**726**
Turobova N.	Badiiy diskursda morfologik vositalarning pragmatik xususiyatlari	**737**
Utegenova O‘.	O‘zbek tilida tasviriy ifodalarning badiiy matnda qo‘llanilishi	**744**
Komilova G.	Tarixiy-badiiy matnlar korpuslarini yaratish zarurati va ularni semantik modellashtirish masalalari	**749**
Haydaraliyeva Sh., Mo‘minova M.	O‘zbek tili leksikasining taraqqiyot tamoyillari va semema tushunchasi	**759**

Axmedova M.	Diskurs tushunchasining lingvistik talqini: nazariy yondashuv va ilmiy qarashlar	**768**
Komilova Sh.	Lingvokultrologiyada evfemizm va milliy mentalitet: ayollar nutqi misolida nazariy talqinlar	**774**
Suyunova D.	“Boburnoma” dagi leksik qatlamlarning “Boburiynoma”da badiiy qayta faollashuvi: leksik-semantik va funksional-uslubiy tahlil	**780**
Maqsudaliyeva Y.	Lingvistik ekspertiza va lingvokriminalistik tahlil: nazariya va amaliyot	**786**
Abdurasulova D.	O‘zbek qizlari nutqidagi neonim va slenglarning pragmalingvistik tadqiqi	**792**
Majidova M.	Tibbiy soha rahbarlari kinesik nutqining lingvosomatik tadqiqi	**797**
Abdullayeva I.	Gender qadriyatlarning aksiolingvistik tahlili	**802**
X. O‘ZBEK TILINING OMMAVIY AXBOROT VOSITALARI VA MEDIA MAKONIDAGI O‘RNI		
Saydaliyeva M.	Kinodiskurs multimediali muloqot tizimi sifatida	**809**
Otaxonova S.	Mediamatnlarda antroponimlarning pragmatik imkoniyatlari	**813**